

Karakteristiek beeld van De Biesbosch met uitgegroeide grienden van *Salix alba*, schietwilg.

De Biesbosch

Land van wilg en water

De Biesbosch is een uniek gebied dat de oernatuur in ons land het dichtst nadert. Het landschap bestaat uit grillige kreken, moerasvegetatie en wilgen. Deze laatste zijn de nalatenschap van griendwerkers die het land eeuwen bewerkten. Het gebied herbergt dan ook een schat aan wilgensoorten- en variëteiten met een hoge natuur- en cultuurhistorische waarde.

Tekst en beeld Bert Maes i.s.m. Arnout Zwaenepoel, Eric Cosyns, René van Loon en Theo Muisse

Salix fragilis 'Fragilis', de kraakwilg in vrucht. Een inheemse wilgensoort, hout onder andere geschikt voor hoepelhout.

Salix x dasyclados 'Angustifolia' (Duitse dot, kloon Kattekletter), ook wel salieblad of zilverblad genoemd.

Detail van een vrouwelijke laurierwilg, *Salix pentandra*, met de karakteristieke glimmende bladeren.

Salix x rubens 'Caerulea', (de 'Cricket bat willow') met griendwerkershuisje op de achtergrond.

De Biesbosch heeft echt het karakter van een wildernis door de vele waterlopen, kreken en moerasvegetatie, de ruige begroeiing en de vele grote bemoste wortelkluiten van omgevallen bomen. Hier is nog ruimte voor allerlei watervogels, grote roofvogels en de bever. Toch wordt deze wildernisbeleving in de Biesbosch gedomineerd door vele in cultuur gebrachte soorten, hybriden en cultivars van griendwilgen. Dat bleek uit een gedetailleerd onderzoek van Vlaamse en Nederlandse onderzoekers in opdracht van Staatsbosbeheer. Zij inventariseerden in 2012 en 2013 wilgensoorten en variëteiten in het gebied.

Wilgen zijn de algemeenste boom- en struiksoorten van de Biesbosch en bepalen in grote mate het landschapsbeeld. De onderzoekers noteerden meer dan vijftig wilgentaxa. Wilde autochtone wilgen zijn er verreweg in de minderheid. Van de wilgen blijken 90% allerhande

cultivars te zijn die in het kader van de griendcultuur in de loop van de 18e - 20e eeuw werden aangeplant. Dankzij de Vlaamse wilgenspecialist Arnout Zwaenepoel konden vrijwel alle wilgen van de Biesbosch op naam gebracht worden. Een enkele bleef naamloos. Daar ligt nog een uitdaging want de oude griendwerkers aan wie nog vragen waren te stellen, zijn niet meer in leven.

Tallose toepassingen

De griendcultuur in de Biesbosch is een typisch Nederlands voorbeeld van cultuurhistorisch erfgoed met belangrijke natuurwaarden. Van oudsher kennen wilgentakken en -twijgen vanwege hun buigzaamheid vele toepassingen: manden, visfuiken, hoepels, klompen maar ook sportattributen als cricketstokken. Daarbij is de wilg voor bijenteelt en tal van insectensoorten waardevol. Tot in

de jaren '50 van de vorige eeuw werd er in Nederland onderzoek gedaan naar betere kwaliteit wilgen. Nieuwe cultivars en hybridewilgen werden beproefd in proefgrienden. In de Biesbosch vind je deze hier en daar in verwaarloosde staat terug. Soorten uit Azië en Amerika werden uitgeteerd.

Na circa 1950 is het nagenoeg gedaan met de grienden in ons land. Alleen voor de deltawerken was er tot 1970 nog enige vraag. De wilgenmanden werden vervangen door kunststof of pitriet uit lagelonenlanden. Het griendwerk, dat vooral handwerk is, was onaantrekkelijk en te duur. Grote delen van de Biesbosch groeiden uit tot opgaand bos.

Van vreemde bodem

In 1421 zet een dramatische overstrooming, de zogenoemde Elisabethsvloed, de hele Biesbosch met landbouwgebied en enkele dorpen onder water. De eerste >

Griend met de zeldzame laurierwilg, *Salix pentandra*.

Salix alba, de dikste wilg van De Biesbosch met een stamomvang van 7 m, met de wilgenspecialist Arnout Zwaenepoel. De boom werd gespaard bij het ontbossingsprogramma in de Brabantse Biesbosch.

Salix x rubens 'Basfordiana' f. basfordiana in een oude proefgriend in de Dordtse Biesbosch.

aanplant van wilgen gebeurde pas nadat het land geleidelijk aan door opslibbing weer droog viel. Biezenaanplant en rietaanplant gaan aan de wilgen vooraf. Al in de 15de eeuw werden de eerste wilgen weer aangeplant. Soorten worden op dat moment niet genoemd, maar wél zijn er boomvormige wilgen.

Vanaf de 19e eeuw komen allerlei introducties voor. Het 'Belgisch rood' - *Salix x rubens* 'Basfordiana' - wordt eind 19e eeuw ingevoerd, het Amerikaantje rond 1920, de Duitse dot - *Salix dasyclados* 'Angustifolia' - rond 1930. Vanaf 1936 start griendveredelaar Tuinzing met proeven van nieuwe wilgen, die op diverse plaatsen teruggevonden zijn bij de inventarisatie: Zwarte driebast (vrouwelijke kloon amandelwilg met zeer donkergekleurde twijgen), Meyerijische katteen en Belgische kat van Hooymans (katwilgklonen uit België), 'Franse Weda' (Franse katwilgkloon), Oeverkat (Silezische katwilgkloon), Koningskat (Silezische of Duitse katwilgkloon), *Salix longifolia* (vermoedelijk de vrouwelijke *Salix x holosericea*), 'Röhmisches Holz' (vermoedelijk een tweede Duitse dotkloon), Grijsse Rijsenburgse kat (= Groene daggelder, = Schmidtstam 368, wellicht een katwilg van Poolse herkomst).

In 1938 introduceert Tuinzing *Salix x rubens* 'Caerulea' (de 'Cricket bat willow' van de Engelsen). In 1943 worden berijpte wilg (*Salix daphnoides*) en Kaspische zandwilg (*Salix acutifolia*) uitgetest. Vanaf 1953 is de uit Polen afkomstige 'Stam 65 van Schmidt' sterk gepromoot. Deze werd tijdens het karterproject geïdentificeerd als een drievoudige bastaard met katwilg (*Salix viminalis*) bittere wilg (*Salix purpurea*) en amandelwilg (*Salix triandra*) als ouders.

Uit eigen land

Ondanks de recessie in de griendteelt was er toch enig optimisme en zijn ook na 1962 door het Bosbouwproefstation van Wageningen proefaanplanten verricht. De lokale mensen herinneren zich de kloon *Salix alba* 'Liempde', maar weten ook dat er veel meer cultuurvariëteiten waren. Wellicht staat daar de hele cultuurreeks van de in Nederland uit-

Zeldzaam geworden griendbeeld met amandelwilg, *Salix triandra*. Wilgensoort geschikt voor hoepelhout.

geteste schietwilgklonen (*Salix alba*) van de jaren 1950, 1960, 1970: Belders, Calva Drakenburg, Rockanje, Barlo, Bredevoort, Het Goor, Lichtenvoorde en Lieveelde.

Van nature

Hoewel er hoofdzakelijk cultuurwilgen in de Biesbosch staan, komen ook wilgen voor die er van nature thuis horen. Vooral de Schietwilg (*Salix alba*), bij uitstek de karakteristieke wilg van het rivierengebied in ons land, komt er geregeld voor, soms zelfs dominant. Vermoedelijk zijn het nog de nazaten van de wilgen die oorspronkelijk in onze natte rivierbossen groeiden.

Andere inheemse wilgen zijn de kraakwilg, *Salix fragilis*, boswilg, *Salix caprea*, bittere wilg, *Salix purpurea* en spontane struikwilgen als grauwe wilg, *Salix cinerea* subsp. *Cinerea*, en rossige wilg, *Salix cine-*

rea subsp. *oleifolia*. Maar ook hier zijn er vraagtekens. Vermoedelijk is de amandelwilg inheems in de Biesbosch. De katwilg, *Salix viminalis*, is er al heel lang. Wellicht al vanaf de Romeinse tijd, misschien uit Oost-Europa geïmporteerd.

Nog plek voor de wilg?

Wat te doen met al deze nieuwe kennis over de wilgen? Hun betekenis als natuur- en cultuurhistorisch erfgoed is duidelijk. Ofschoon de Biesbosch hoge natuurwaarde heeft, vooral ook door het voorkomen van de vele water- en moerasvogelsoorten, is er geen sprake van oernatuur. Doordat het natuurlijke getijritme eerder is verdwenen, is de waterhuishouding sterk veranderd en daarmee de vegetatie. Rijkswaterstaat ontbost het gebied nu deels uit veiligheidsoverwegingen, waarmee wilgenpopulaties en oude kreek-elementen ver-

dwijnen. Voor de vogels zullen de nieuw gegraven plassen zeker in positieve zin gaan werken, maar de vegetatie is lang niet optimaal.

Het belang van de verschillende wilgentaxa is door het Staatsbosbeheer al langer onderkend. De organisatie brengt door middel van het Biesboschmuseum en een fraaie wilgentuin (*salicetum*), de boeiende geschiedenis van de grienden, de griendwerkers en de wilgenvariëteiten tot leven. Ook zal de levende wilgencollectie worden uitgebreid. De Nationale Genebank van autochtone bomen en struiken in Dronten neemt enkele inheemse soorten op.

De nieuwe informatie over de wilgen biedt mogelijkheden om betere keuzes te maken in de natuurontwikkeling en het beheer van de Biesbosch, zoals bijvoorbeeld een nog goed bewaard gebleven griend als cultuurhistorisch erfgoed. <